

Augustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth Hâkimiyet Mücadelesi

Armenia in Period of Augustus: the Struggle of Domination
in Rome-Parhia

Kevser TAŞDÖNER ÖZCAN*

Öz

Roma'nın Doğu politikasında Parthia ve Armenia arasındaki ilk siyasi ilişki İ.Ö. 92 yılında Romalı komutan L. Cornelius Sulla ve Parth Kralının elçisi Orobazos arasında yapılan gayri resmi antlaşmayı hazırlayan süreçte oldu. Fırat (Euphrates) Irmağı'nın Roma ve Parthia'nın hareket sahasını belirlediği bu antlaşma İ.Ö. 66 yılında Gnaeus Pompeius'un askeri birliğinin Fırat'ı geçerek Dicle (Tigris)'ye doğru ilerlemesiyle ihlal oldu. Bu tarihten itibaren Armenia ve Parthia krallıklarına karşı üstün ve hakim konuma ulaşan Roma, bu konumunu İ.Ö. 54'te Crassus'un Parthlara karşı aldıkları yenilgiyle kaybetti. Böylece, Armenia Krallığı Augustus dönemine kadar Parth Krallığı'na bağımlı kaldı. Fakat İmparator Augustus zamanında uygulanan siyasi ve barışçı çözüm yollarıyla, Roma tekrar Parthia ve Armenia üzerindeki hâkim konumunu kazandı.

Anahtar Kelimeler

Roma, Parthia, Armenia, Augustus.

Abstract

The first political relationship between Rome-Parthia-Armenia was prepared in procedure of unofficial alliance by Roman general L. Cornelius Sulla and, envoy of king of Parthia, Orobazos in 92 B.C. This alliance was broke in 66 B.C. owing to Gnaeus Pompeius's troops passed The Euphrates and moved towards to The Tigris. As from this date, Rome became supreme and dominant status over of kindoms of Armenia and Parthia. Thus, Rome lost her this supreme status when general Crassus was defeted by Parthians. Then Roman the kingdom of Armenia was

---

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Adıyaman, ktasdoner@gmail.com.

subject to Parthian Kingdom until the period of Augustus. But Rome won dominant of status again under Emperor Augustus who had adopted politic and peaceful ways out.

Key Words

Rome, Parthia, Armenia, Augustus.

Parthlar, bugünkü İran'ın yer aldığı coğrafyada yaşıyorlardı. Parthia'dan Anadolu'ya açılan kapı konumunda olan Armenia Krallığı, İ.Ö. 2. Yüzyıl sonlarında Parthların saldırısına uğradı. Atlı süvarileriyle güçlü bir askeri kuvvete sahip olan Parthlar, Armenia kralı Artavasdes'in oğlu Tigranes'i bu saldırıda esir aldılar. İ.Ö. 94 yılında Armenia kralının ölmesiyle oluşan taht boşluğunu, yıllarca Parthlar tarafından esir olarak tutulan Tigranes yine Parthların isteği doğrultusunda doldurdu. Yeni Armenia kralı, Parthlara 70 vadi verdi. Tigranes söz konusu 70 vadiyi Parthlardan gelebilecek bir tehlikeyi önlemek amacıyla mı, yoksa bir şükran duygusuyla mı verdi? Bu sorunun yanıtı kesin olarak bilinmiyor. Ancak kesin olan, Tigranes'in krallığını korumada yeterli olamadığıdır. Çünkü Parthlardan bazı sülaleler, Armenia topraklarına yerleşmeye başlamışlar ve günden güne sayıları artarak güçlenmişlerdi. Armenia Krallığı içinde güçlenen bu Parthialı sülaleler zamanla Armenia Krallığı'nın yönetimini ele geçirmek istediler. Öte yandan Roma, Doğu sınırlarında önemli bir konumda bulunan Armenia Krallığı içinde yaşanan söz konusu siyasi duruma kayıtsız kalmadı. Böylelikle, Armenia Krallığı, Parthia ve Roma arasında ciddi bir mesele haline aldı¹.

Roma Cumhuriyeti'nin iki krallıkla ilk belirgin siyasi ilişkisi, Anadolu'daki krallıklar içinde günden güne büyüyerek güçlenen Pontos Krallığı'nın güçlü kralı VI. Mithridates'in kızı Kleopatra'nın Armenia kralı Tigranes ile evlenmesiyle gelişen hadiseler sonucunda oldu.

VI. Mithridates, akrabalık ilişkisi kurduğu Tigranes ile beraber Kappadokia Krallığı'na saldırdı. Tahtından zorla indirilen Kappadokia Kralı Ariobarzanes, Roma Cumhuriyeti'ne sığınarak Pontos kralının zorbalığını Romalı senatörlere anlatarak şikayetçi oldu². Ariobarzanes'i dinleyen Romalılar, Kappadokia tahtının ona iade edilmesi gerektiğine karar verdiler ve bu kararın uygulaması için L. Cornelius Sulla'yı İ.Ö. 92 yılında Doğu'ya gönderdiler. L. Cornelius Sulla Tigranes'i yenilgiye uğrattı ve

¹ M.A. Kaya, "Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İ.Ö. 92-İ.S.4). *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XIX/1. 2004, 73-74.

² A. N. Sherwin- White, "Ariobarzanes, Mithridates, and Sulla". *The Classical Association*. 27/1. 1977, 173-183.

Ariobarzanes'i tekrar tahtına oturttu³. Bu arada Armenia Krallığını kendi kontrolünde tutmak isteyen Parthlar, Armenia Krallığı ile Pontos Krallığı arasındaki bu ittifaktan oldukça rahatsız olmuştu. Bu durum karşısında Roma Cumhuriyeti ile bir barış görüşmesi talebinde bulundular. Parthlar daha evvel Roma ile dost ve müttefik olmak için⁴ görüşme talebinde bulunmuşlar, ancak bu talepleri bekletilmişti. Böylece Roma'nın kabul ettiği bu ittifak görüşmesi iki devlet arasındaki ilk siyasi anlaşma olmakla beraber, Roma-Parthia arasında yıllarca sürecek olan münasebetlerin zeminini oluşturulmuş oldu. Roma'yı L. Cornelius Sulla'nın temsil ettiği bu görüşmede Parth Krallığı'nı da kralın büyükelçisi Orobazos temsil ediyordu. Görüşmenin ayrıntılarını bilemiyoruz. Eski adı Melitine olan bugünkü Malatya'da yapıldığı tahmin edilen bu anlaşmadan net olarak bilinen, Euphrates'in (=Fırat) Romalılar ile Parthlar arasında sınır olarak kabul edilmesiydi⁵.

Sulla ile Parthia kralı arasında yapılan anlaşmadan sonra, Romalı komutan Lucullus İ.Ö. 69 kışında Armenia'nın Tigranokerta (=Silvan) kentine bir sefer düzenledi. Kenti kuşatma altına alan Lucullus'a⁶ karşı, Pontos Kralı Mithridates ve Armenia kralı Tigranes, Parthlarla ittifak yapmak istediler. Lucullus bunu öğrendiği zaman Parthia'ya karşı bir sefer yapmayı planladı. Ancak ordusundaki askerler sefere çıkmak istemeyip isyan çıkarınca, sefer planını uygulayamadı. Sonuçta Lucullus, Parth kralına elçiler göndererek yapılan anlaşmayı hatırlatmakla yetindi. Bu dönem içindeki Roma, Parthia ve Armenia arasındaki ilişkiler, Sulla zamanında yapılan anlaşmayı değiştirmedir⁷.

Roma Cumhuriyeti'nin Doğu sınırını çizmiş olan Sulla –Orobazos arasındaki bu anlaşma İ.Ö. 66 yılına kadar bir sorun olmadan iki ülke tarafından korundu. İ.Ö. 66 yılında ise Armenia kralı Tigranes'in aynı ismi taşıyan oğlu Tigranes, taht için babasına karşı isyan çıkardı. İsyanda istediği başarıyı elde edemeyen genç Tigranes, Parthlara sığınarak, Parth kralı Phraates'i Armenia'ya saldırmaları konusunda kışkırttı. Parthlar Armenia'nın belli bir bölümüne kadar istila etseler de zafer Armenia kralının oldu. Bu sonuç karşısında, genç Tigranes bu seferde Romalı komutan

³ A. Keaveney, "Roman Treaties with Parthia circa 95-circa 64 B.C." *The American Journal of Philology*. 102/2. 1981, 195. Sherwin-White 1977, 73 vd.

⁴ Strabon, XVI. 1.28.

⁵ Plutarkhos, *Sulla*. V. 1. 4-6. Keaveney 1981, 196. Kaya 2004, 74. R.J. Ferguson, "Rome and Parthia: Power politics and diplomacy across cultural frontiers". *Centre for East-West Cultural and Economic Studies*. Bond University. 12. 2005, 7.

⁶ Plutarkhos, *Lucullus* XXVI. vd.

⁷ Keaveney 1981, 199. Kaya 2004, 75.

Gnaeus Pompeius'a sığındı⁸. Ancak genç Tigranes'in bu tercihi, Romalılar ve Parthlar arasında zayıf olan siyasi ilişkilerin giderek bozulmasına sebep olacak başlangıcın temelini attı.

Gnaeus Pompeius, kendisine sığınan genç Tigranes'i yanına alarak yaşlı kral Tigranes'in üzerine yürüdü ve kralı etkisiz hale getirdi. Bu süre boyunca Gnaeus Pompeius, kendisine sorun çıkartmayan yaşlı Tigranes'e Armenia'yı, sefer boyunca ele geçirdiği bölgeleri de bağımlı krallarına bıraktı. Genç Tigranes'e de Gordyene⁹ ve Sophene¹⁰,yi içine alan bir ülkenin kralı yaptı. Ancak bu toprak dağılımları yapılırken, Gnaeus Pompeius'un legatusu G. Gabinus, Euphrates'i (Fırat) geçerek Tigris'e (= Dicle) kadar ilerledi. Böylece, İ.Ö. 92 yılında Roma ve Parthia arasında yapılan sınır anlaşması ihlali ile iki taraf arasında ihtilaf meydana geldi. Oldukça açıktır ki, bu ihtilafın sebebi Armenia Krallığı idi. Gnaeus Pompeius'un komutasındaki bir askeri gücün Euphrates'i geçmesine karşılık, Parth kralı Phraates Armenia'ya saldırdı¹¹.

Phraates, Gnaeus Pompeius'a elçiler göndererek Tigranes'in serbest bırakılmasını ve bir daha sınır ihlalinin olmamasını istedi. Ancak kralın bu isteklerinden sadece sınır ihlali ile ilgili olanı kabul edildi ve Roma'nın Parthlar üzerinde üstünlüğünün hissedildiği bir anlaşmaya varıldı. Roma'nın Tigranes konusunda istenileni yapmamış olması, Armenia Krallığı'na müdahale hakkını elinde tutmasını sağlıyordu¹². İ.Ö. 63 yılında Gnaeus Pompeius, Doğu'da yaptığı düzenlemelerinde oldukça usta davranmıştı. Akdeniz'de zengin bir eyalet kurmuş¹³ ve Parthların büyüyen gücüne karşı Güney ve Doğu'da tampon devletler olarak bağımlı krallıkları sıralamıştı¹⁴. Bu sistem etkiliydi. Ancak her ne kadar Tigranes'in kraliyet tacı Romalı general Pompeius tarafından askerlerinin önünde giydirilerek Armenia Krallığı'nın Roma'ya bağımlı bir krallık haline getirilmiş olsa da Roma, söz dinleyen kralların kontrolünde bir Armenia'ya henüz sahip değildi.

⁸ Plutarkhos, *Pompeius* XXXII vd.

⁹ Tigris (Dicle Irmağı) kenarındaki antik kent.

¹⁰ Yukarı Fırat'ın (=Euphrates) doğusunda kalan antik kent.

¹¹ Dio, *Rhomaika*. XXXVII. 5. Kaya 2004, 76.

¹² Plutarkhos, *Pompeius* 36,39.

¹³ Pompeius tarafından kurulan Kilikia Eyaleti, coğrafi konumu nedeniyle Parth tehdidi altında olduğundan Roma için önemi daha da artmıştı. Bu sebeple İ.Ö. 52 yılında Gnaeus Pompeius'un çıkardığı "Eyalet Yasası"na (= lex de provinciis) göre Cicero, Kilikia'ya proconsul olarak görevlendirilmişti. Cicero'nun Atticus'a yazdığı mektuplarından hala devam eden bir Parth tehdidinin varlığı açıkça bellidir. Cicero, *ad Atticum*. V.9; 11; 14. M. Kurt, "M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti'ndeki Yansımaları", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2 (2011), 3.

¹⁴ M.A. Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri" *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XIII. 1998, 163-173.

Parthlar ve Romalılar arasında bir sonraki münasebet, İ.Ö. 53 yılında Syria Eyaleti valiliğine atanan Crassus'un İ.Ö. 54 yılında Parthlara karşı düzenlediği sefer sebebiyle oldu. Bu tarihten önce parlak bir askeri başarısı olmayan Crassus, gayri resmi kurdukları I. Tirumvirlik koalisyonunda Gnaeus Pompeius ve Iulius Caesar'ın askeri başarıları karşısında üçlü yönetimin zayıf halkası durumunda kalmıştı. Bu nedenle Crassus, biraz maceracı bir hevesle ve zamansız bir vakitte Parthlara karşı sefere çıktı. İ.Ö. 54-53 yıllarında bugünkü Harran Ovası'nda (Karrhai) yapılan ve yapıldığı yerden dolayı tarihe Karrhai Savaşı olarak geçen bu savaşta, Romalı komutan Crassus hayatını kaybetti. Çok sayıda Roma askeri öldü, pek çok asker esir alındı¹⁵. Dahası Roma ordusunun onuru, sancaklarının düşman eline geçmesiyle yıkıldı. Karrhai mağlubiyetinin Romalılara maliyeti, yalnızca savaşta yaşamını kaybeden çok sayıda Roma askeri değildi. Romalılar için utanç kaynağı olan Roma ordunun sancağı Parthların eline geçmiş, Doğu politikasında etkin olduğu Armenia Krallığı da Roma nüfuzundan çıkmıştı.

Armenia kralı Artavasdes, Karrhai Savaşı'ndan sonrasında muzaffer Parthia Krallığı ile ittifak yaptı¹⁶. Karrhai Savaşı mağlubiyetinin bir sonucu olan kayıplar ise Roma'nın Parthlar üzerinde intikam hırsının daha da artmasına neden oldu. Ancak Roma'nın öncelik vermesi gereken daha ciddi problemi vardı. Bu problem, Iulius Caesar ile Gnaeus Pompeius arasında patlak veren İç Savaş'tı¹⁷. İ.Ö. 48 yılında Iulius Caesar'ın zaferiyle sonuçlanan İç Savaş süresince¹⁸ doğal olarak hiçbir Romalı komutan Parthlara karşı sefer düzenlemediği gibi, Armenia Krallığı'nın Parthların hâkimiyetinde olmasına da göz yumdu. Üstelik Gnaeus Pompeius, bu savaşta Cumhuriyetçilerden yana taraf olan Parthlar'dan askeri yardım almıştı. Gnaeus Pompeius tarafından Parthia'ya gönderilmiş olan Labienus da gerekli yardımı getirememiş ve orada kalmıştı.

Iulius Caesar consullüğü döneminde Parthlar, Syria Eyaleti'ni istila edip bu eyaletin Roma valisini öldürmüşlerdi¹⁹. Caesar bu nedenle Parthlara karşı

¹⁵ Bu savaşta 20.000 Romalı ölmüş, 10.000 Romalı asker esir alınmıştı.

¹⁶ S. P. Mattern- Parkes, "The Defeat of Crassus and the Just War", *Classical Association of the Atlantic States (JSTOR)*, Vol.96, No.4, 2003, 387-396.

¹⁷ Roma Cumhuriyeti'nin diktatörlüğe doğru gittiği endişesi yaşayan bazı senatörlerinin Gnaeus Pompeius'u Iulius Caesar'a karşı savaşması için ikna etmeleriyle başlayan muhalif hareket, buna karşı, İ.Ö. 48 yılında Iulius Caesar'ın Rubicon Nehri'ni geçmesiyle yaptığı provincia ihlali ile İç Savaş'ın patlak vermesine sebep oldu.

¹⁸ Iulius Caesar, *Bellum Civile*.

¹⁹ C.B. Rose, "The Parthians in Augustan Rome". *American Journal of Archaeology*. 109/1 (2005), 22.

bir sefer planı hazırlığına başladı. Ancak İ.Ö. 44 yılında bir grup senato üyesi tarafından öldürüldüğü²⁰ için Parth seferi planını hiçbir zaman uygulayamadı. Iulius Caesar'ın ölümünden sonra bu Parth seferini ilkin İ.Ö. 40 yılında L. Decidius Saxa, sonra da Marcus Antonius üstlendi.

İ.Ö. 41 yılında, Triumvir Marcus Antonius Mısır'dayken, Parth prensi²¹ gibi hareket eden Romalı general Labienus'un²² liderliğini yaptığı bir Parth ordusu Syria Eyaleti'ni istila etmeye başladı²³. Syria Eyaleti'nin tamamını ele geçiren²⁴ Labienus, Parth prensi Pacorus'u orada bıraktı²⁵ ve emri altındaki Parth ordusuyla²⁶ Batı Anadolu'yu ele geçirmek için yola koyuldu²⁷. Labienus'un etkisiz hale getirilmesi Ventidius adındaki Romalı komutan sayesinde oldu. Syria'daki Parth ordusu da yenilgiye uğratarak Euphrates'in gerisine çekilmeye zorlandı. Ancak tüm bu sonuçlara rağmen Armenia Krallığı yine Parthların müttefiki olarak kaldı.

Marcus Antonius'un Armenia Krallığı'nı bağımlı krallık haline getirmek istemesiyle başlayan sürecin sonunda devreye yine Parthlar girdi. Özellikle Parthia'da yaşanan taht mücadelesi, bu konuda oldukça etkili oldu. İ.Ö. 37 yılında Parth Kralı olan IV. Phraates, önce babasını zehirleyerek öldürdü, sonra erkek kardeşlerini ve Parthia'nın önde gelen soylularını ortadan kaldırdı²⁸. Kralın bu katliamından kaçmayı başarabilen Parth soylusu Monaises, Roma'ya sığınarak yardım istedi²⁹. Monaises'in Parthia'daki

²⁰ Suetonius, *Iulius Caesar*. I. 44.

²¹ "Parthicus" ismini alan Labienus Roma kültürüne karşı bir yaşam sürüyordu. Dio, *Rhomaika*. XLVIII. 27.

²² Strabon, XIV. 2.24.

²³ Suların durgunlaşmadığı Roma'da, İ.Ö. 44 yılında bir grup senato üyesi tarafından Iulius Caesar suikasta uğradı ve hayatını kaybetti. Roma, Iulius Caesar'ın intikamını almak isteyen taraftarları ve onun katledenler arasında yeni bir İç Savaş patlak verdi. Bu savaştan galip çıkan Iulius Caesar taraftarları olan Iulius Caesar'ın yeğeni ve evlatlığı Augustus (Octavianus) ile Romalı komutan Marcus Antonius'un aralarına aldıkları Aemilius Lepidus ile kurdukları II. Triumvirlik yönetiminde, Triumvirler arasında paylaşılan eyaletlerde, Roma'nın Doğu Eyaletleri Marcus Antonius'un payına düşen olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. K. Taşdöner, "Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31/51. (2012), 209-236.

²⁴ Livius, *Periochae*, 127.

²⁵ D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ*, Princeton. 1950,430.

²⁶ Kaya 2004, 78. Bu ordu Brutus ve Cassius'un ordularının bakiyeleriyle güçlendirilmişti. Magie 1950, 430.

²⁷ Labienus, Çanakkale Boğazı'nın güneyinde kalan tüm Batı Anadolu bölgesini, İ.Ö. 40-37 yılları arasında kontrolü altında tutmayı başardı.

²⁸ Iustinus, XLII, 5.

²⁹ Plutarkhos, *Antonius*, 37. N.C. Debevoise, *A Political History of Parthia*. Greenwood-New York. 1968, 121-122. M.A.G. Ravlinson, *Altıncı Büyük Doğu Hakanlığı-Parth İhanlığı*. (çev. S. Ülker). İstanbul, 1988, 138 vd. Kaya 2004, 79.

durum ile ilgili anlattıklarından dolayı Marcus Antonius, Parth seferi için hazırlıklarına başladı. O aynı zamanda İ.Ö. 53'de Crassus'un Parthlarla yaptığı Karrhai Savaşı ve bu savaşta yenilmesi ve yaşamını kaybetmesi³⁰ sonucu esir düşen Romalı lejyonerleri ve Roma sancaklarıyla beraber Crassus'un intikamını da almak amacıyla planlarını hızlandırdı³¹. Fakat Marcus Antonius, yapacağı Parth seferi için strateji bir önemi olan Armenia Krallığı'nın desteğini almak zorundaydı. Bu nedenle Armenia Krallığı'nın mevcut kralı tanımak durumunda kaldı. İ.Ö. 36 yılının Nisan sonu ya da Mayıs başında Euphrates'e (=Fırat) doğru ilerleyen³² Marcus Antonius, yaklaşık 100 bin askerıyla, bunların arasında Armenia kralı Artavasdes tarafından donatılan 7 bin yaya ve 6 bin atlı vardı³³, Armenia kralı Artavasdes'in önerdiği güzergâhı takip ederek Media Atropatane'den (Kuzeybatı Persia) Parthia'ya doğru ilerledi. Armenia kralı ile aynı ismi taşıyan Media Atropatane kralı Artavasdes, Roma ordusuna destek olarak askeri güç sağladı. Ancak bu kral korkuya kapılıp savaş yerini terk edince³⁴, nihai sonuç Marcus Antonius için felaket oldu. Antonius, büyük kayıp vererek Mısır'a geri döndü³⁵.

İ.Ö. 36 yılındaki yenilgisinin sebebi olarak Armenia kralını gören Marcus Antonius'un bu konuda planları bitmemişti. İ.Ö. 34 yılında ihtiyaç duyduğu askeri yardım için Armenia kralı ile ittifak yapmak istedi. Ancak Marcus Antonius, Armenia'ya vardığı zaman kraldan beklediği ilgiyi görmedi. Bunu bahane ederek Armenia'ya saldırdı ve kralı esir olarak aldı. Armenia kralı Artavasdes'in oğlu Artakses'i ülkeden sürdü. Yanında Mısır'a götürdüğü Artavasdes'i orada idam ettirdi ve Kleopatra'dan olan oğlu Aleksandros'u Armenia-Media ve Partia kralı ilan etti. Bu gelişmelerden sonra Armenia Krallığı, Romalılar ile Parthlar arasında ciddi bir sorun haline geldi.

İ.Ö. 31 yılında yapılan Actium Savaşı'nda Marcus Antonius'u yenerek Roma'nın tek adamı olan Octavianus, Mısır'daki işlerini düzene koyduktan sonra Asia Eyaleti'ne geçti. İ.Ö. 30/29 yılının yazını orada geçirdi. İki yıl sonra Augustus adını aldı. Geriye kalan yaşamı boyunca hep Augustus adını kullanacak olan Octavianus, artık Roma'nın Princeps'i, yani tek adamı ve imparatoruydu. Roma'nın Doğu'daki durumu ise şöyle idi: Actium

³⁰ Plutarkhos, *Crassus* 29 vd.

³¹ Plutarkhos, *Antonius*, 37. Velleius Paterculus, II, 82. Debevoise 1968, 122, 123 vd.

³² Plutarkhos, *Antonius*. 37.

³³ Debevoise 1968, 124.

³⁴ Strabon, XVI. 1. 28.

³⁵ Güzergâh olarak az bir farkla Iulius Caesar'ın saldırı planını takip edildi. Çünkü ihtiyaç duyduğu atlı birliği kuzeydeki müttefiki tarafından sağlanabilirdi. Debevoise 1968, 123 vd. Plutarkhos, *Antonius*, 37-52. Florus, IV. 10. Kaya 2004, 79-80. Debevoise 1968, 124-135. Magie 1950, 437.

Savaşından sonra Roma eyaleti yapılan Mısır, Augustus tarafından atanan ve *Euquites* (=Atlılar) sınıfına mensup bulunan Praefectus rütbeli bir vali tarafından yönetilmeye başlamıştı. Diğer Doğu eyaleti Syria, stratejik bir bölge olduğu için imparator eyaleti yapılmış ve eyaletin yönetimi Legatus Augusti Propraetore rütbeli valilere bırakılmıştı. Anadolu'da Marcus Antonius'un yapmış olduğu düzenlemeler, Augustus döneminde küçük detaylar dışında pek değiştirilmemişti³⁶. Fakat Augustus, İ.Ö. 25 yılında yaşamını yitiren kral Amyntas'ın ülkesi Galatia'yı Roma eyaleti yaptı. Yani Anadolu'da yeni bir Roma eyaleti kurdu. Böylece Galatia Eyaleti, Roma'nın Doğu'daki sınır eyaleti oldu. Eyalet, Augustus tarafından atanan Legatus Augusti Pro Praetore rütbeli valilerce yönetilmeye başladı. Galatia Eyaleti'nin doğu sınır komşusu olan Kappadokia ise Roma'ya bağımlı krallık olarak mevcudiyetini korumaktaydı. Augustus'un Doğu'daki diğer sorunlu meseleleriyle ilgili takip ettiği politikası da Cumhuriyet döneminin geleneksel politikasından farklıydı. Doğu Eyaletleri dâhilindeki pek çok bağımlı krallıklarla ilgili güncellenmesi gereken mevzularda sakin davrandı ve sorunların çözümünde silahsız bir siyaseti tercih etti. Hemen hemen on sekiz yıl boyunca devam eden iç savaşların Roma halkını yormuş olması, onun barışçı politikasını uygulayabilmesinde en önemli kolaylığıydı.

Augustus Dönemi'nde Roma'nın Doğu'da çözmesi gereken en önemli siyasi sorunu Parthlardı. Karrhai Savaşı'nda Parthlar tarafından esir olarak alınan Roma lejyonerleri ve Roma sancakları, hala geri alınabilmiş değildi. Dahası bu savaştan sonra da Roma orduları Parthlar karşısında başarılı olamamış, yenilmişlerdi. Actium Savaşı hazırlıkları esnasında Marcus Antonius Parthlarla yeterince ilgilenmediği gibi, oradaki mevcut Roma ordusunu ihtiyacı dolayısıyla geri çektiğinde, Roma kuvvetlerinin yokluğunu fırsat bilen Parthlar Artavades'in oğlu Artakses'in Armenia kralı olarak tahta çıkmasına yardım etmişler ve sonuçta ilk kez doğrudan Roma düşmanı olan bir kral, Armenia tahtına oturmuştu³⁷. Octavianus'un (=Augustus) Mısır dönüş yolculuğu sırasında (İ.Ö. 30/29) Parth kralı Phraates, taht için tehdit olarak gördüğü oğlu Tiridates'i Parthia'dan sürmek için İskitlerle anlaşmış³⁸ ve İskitlerin yardımı sayesinde kaybettiği yerleri geri alabilmişti. İskitlerin yaklaşması üzerine ülkesi Armenia'dan kaçan Tiridates, o sırada Syria'da bulunan Augustus'un yanına gitmişti³⁹. Tiridates, Augustus tarafından iyi bir şekilde karşılanmış ve ona, Phraates'e karşı silahlı bir mücadeleye girmemesi şartıyla, Syria'da güvenliğinin sağlanacağı konusunda Augustus

³⁶ Ferguson 2005, 9-10.

³⁷ Kaya 2004, 80.

³⁸ Debevoise 1968, 136.

³⁹ Augustus, *Res Gestae*. XVII. 32.

tarafından teminat verilmişti⁴⁰. Ancak Tiridates, Augustus'un şartına uzun süre bağlı kalamadı. Syria'da bulunduğu sırada Phraates'e karşı savaşmak için sessizce hazırlıklara başladı⁴¹. Tiridates'in hazırlık haberlerini alan Phraates, İ.Ö. 23 yılında Augustus'a elçiler gönderdi⁴². Augustus ise Tiridates'i Phraates'e teslim ederse, karşılığında İ.Ö. 53 yılından beri Parthia'da esir olarak tutulan Roma lejyonerlerini ve Roma sancaklarını geri alabileceğini düşündü. Suetonius'un bu konudaki şu ifadeleri Parthların sorun çıkarmadan teslim olduklarını düşünmemizi imkân dâhiline sokmaktadır:

“Parthlar da hem Armenia'yı isteyen Augustus'a kolayca boyun eğdiler hem de M. Crassus ve M. Antonius'tan almış oldukları sancakları Augustus isteyince geri verdiler, üstelik rehine de sundular, sonra da krallık için birçok kişi yarışırken, Augustus'un onayladığı kişiden başkasını onaylamadılar”⁴³.

Ancak olup bitenlerin Romalı tarihçinin anlattığı kadar kolay olmadığı, Augustus ve ardıllarının yapmış oldukları seferlerden de anlaşılmaktadır. Her ne kadar büyük bir savaş yaşanmamış olsa da, Suetonius'un söz ettiği gibi kolay bir teslim oluş da söz konusu değildir. Mesela, Tiridates'i Phraates'e gönderen Augustus aynı inceliği Phraates'den görmedi. Phraates bir galibiyetin payeleri olarak gördüğü Romalı tutsakları ve sancakları Augustus'a vermek istemedi. Bu durumda Augustus, 21 yaşındaki üvey oğlu Tiberius Nero'ya Parthlara karşı savaşması için komuta yetkisi verdi⁴⁴. Tiberius Nero İ.Ö. 21/20 yılında aldığı görevle Doğu'ya doğru yola çıktı ve onun yaklaştığını öğrenen Phraates endişelendi. Bu durum karşısında Romalı esirleri ve Roma sancaklarını Tiberius'a teslim etmeyi kabul etti ve genç Romalı komutan İ.Ö. 20 yılında, Roma için büyük bir onur meselesi haline gelen esirleri ve sancakları Parth kralından teslim aldı. Ancak esirlerden birkaçı geri dönmemişti. Cassius Dio eserinde, askerlerin ya aldıkları mağlubiyetten dolayı utandıkları ya da savaşta yeterli performans gösteremedikleri için Parth ülkesinde kalma pahasına utançtan kurtulmayı tercih ettikleri için dönmediklerini yazmıştır⁴⁵.

Romalı esirlerin ve sancakların geri alınması, Roma'da büyük bir coşku ile kutlandı. Her ne kadar büyük mağlubiyetlerle kaybetmiş olsalar da

⁴⁰ Ravlinson 1988, 144.

⁴¹ Debevoise 1968, 136.

⁴² Ravlinson 1988, 144.

⁴³ Suetonius, *Augustus*. II. 21.

⁴⁴ Suetonius, *Tiberius*, III. 9. Dio, *Rhomaika*. LIII. 33. Ravlinson, 1988, 144. Kaya 2004, 81.

⁴⁵ Suetonius, *Tiberius*, III. 9. Dio, *Rhomaika*. LIV. 8.

sonuçta Roma onları geri alabilmişti. Bu bir zaferdi. Augustus'un *Res Gestae*'yında aktardığı şu satırlarından da anlaşılacağı gibi, Augustus, bu olay için savaş sonrası kazanılan galibiyeti kutlar gibi zafer töreni düzenledi.

*“Parthları üç Roma ordusundan aldıkları ganimetleri ve sancakları bana vermek için yakarmak zorunda bıraktım. Bu sancakları Mars Ultor Tapınağı'ndaki kutsal odaya yerleştirdim”*⁴⁶.

Zafer törenini kutlamak için atıyla kente giren İmparator Augustus'a senato ve halk tarafından Forum Romanum'da bir zafer kemeri dikildi. Kemerin üzerinde Augustus, sadece savaş arabasıyla zafer kazanmış olarak değil, aynı zamanda sancakların kurtarıcısı olarak tasvir edildi⁴⁷. Bunlara ilaveten, “Geri kazanılan Sancaklar” lejandlı Roma sikkeleri basıldı⁴⁸.

Augustus daha sonra kral Phraates'e teşekkür amaçlı olarak Musa adında İtalyan köle bir kızı hediye olarak gönderdi. Gelişen olaylar değerlendirdiğimizde, Augustus'un köle kız hediyesi ileriki zaman içinde düşünülmüş bir planın parçası mıydı diye düşünmeyi olanaklı kılıyor. Fakat bunun böyle olduğuna dair bir kanıt yoktur. Zamanla Musa adındaki genç kız, kralın gözdelelerinden biri ve üstelik kralın bebeğini taşıyan şanslı bir kadın oldu. Musa'nın Phraates'ten Phraataces yani “*Küçük Phraates*” adı konulan bir oğlu oldu. Soylu bir kadından olmayan bu bebek, annesini kraliçeliğe, kendisini de varisliğe taşıdı. Phraataces, yaklaşık olarak İ.Ö. 10 yılında taht için aday oldu. Fakat Phraataces'in tek sorunu yaşça küçük olması değildi. Kralın Vonones, Seraspadanes, Rhodaspes ve Phraates olmak üzere dört oğlu daha vardı. Musa bir şekilde krala bu çocuklarını Roma'ya göndermesi konusunda ikna etmeyi başardı ve böylece Phraataces'in taht için önünü açtı. Roma'ya giden prensler orada unvanlarına yakışır şekilde ilgi gördüler⁴⁹.

Roma ile Parthia arasında sakin giden ilişki, Armenia'da zuhur bulan bir kargaşa sebebiyle bozuldu. Artakses, Roma'nın engeline rağmen elde ettiği tahtında Roma karşıtı bir siyaset izliyordu ve ülkesi içindeki tüm Romalıları katletmeye başlamıştı. Kral kendi halkı tarafından istenmese de Parthlardan yeterince destek alıyordu. İ.Ö. 20 yılında Augustus, Tiberius Nero'yu tekrar askerleri ile birlikte bu durumu çözmek için görevlendirdi. Tiberius Nero, Armenia'ya henüz varmamıştı ki kral Artakses muhalifleri tarafından

⁴⁶ Augustus *Res Gestae*. XVI. 29. Dio, *Rhomaika*. LIV. 8. “Mars Ultor=İntikamcı Mars” tapınağı, İ.Ö. 20 yılında İmparator Augustus'un emri üzerine yapılmıştır. Bk. Augustus, *Res Gestae*. IX. 21. Sancakların bu tapınağa konmasıyla, Augustus, Crassus ve Marcus Antonius'un yenilgilerinin intikamını almış oluyordu.

⁴⁷ Dio, *Rhomaika*. LIV. 8. W. Eck, *Age of Augustus*. Blackwell. Oxford. 2007, 126.

⁴⁸ Ferguson 2005, 10.

⁴⁹ Debevoise 1968, 143-144. Ravlinson 1988, 145.

hunharca katledilmişti. Buna rağmen Tiberius Nero, hazırlıklarına uygun ölçüde başarılı oldu. Sözde bir muzaffer gibi, kurbanlar verdikten sonra, yaptıklarını kutladı⁵⁰. Augustus, Armenia kralının ölümünü *Res Gestae*'da şu sözleri ile aktarmıştır:

*“Armenia Maior’u, kralı Artakses öldürülünce, bir eyalet haline getirebileceğim halde, atalarımızın izinden gidip bu krallığı o zamanlarda üvey oğlum olan Tiberius Nero’nun refakatinde Kral Tigranes’in torunu ve Kral Artavasdes’in oğlu Tigranes’e bırakmayı tercih ettim.”*⁵¹

Augustus’un bu sözleri ne kadar samimi duygularını içeriyor tartışılabilir. Çünkü Roma özellikle Marcus Antonius’tan itibaren Armenia’yı bağımlı bir krallık ya da kendi valisinin yer aldığı bir eyalet haline getirme gayesini taşıyordu. Ancak şunu çok iyi biliyoruz ki, Roma içişlerinde karışık olan bölgelerde daha temkinli ve aceleye getirmeden daha çok valisi için sıkıntısız bir yönetimin garantisi olduğu hallerde Roma eyaleti yapmayı tercih etti. Kanımızca, Augustus’un “atalarımın izinden” ifadesi, Roma’nın akıllı, temkinli siyasetçilerine daha çok uymaktadır. Nihayeti’nde *Res Gestae*'da ifade edildiği gibi Tiberius Nero’nun refakatinde ülkesine giden Armenia prensi Tigranes tahta çıktı⁵². Artakses’in katledilmiş olması, Tiberius Nero’nun Tigranesi’i tahta oturtmasında işini kolaylaştırmıştı. Tigranes, Parthlar tarafından etkisiz hale getirilinceye kadar birkaç yıl tahtında oturmaya devam etti⁵³.

Parthlar İ.Ö. 5/6 yılında II. Tigranes’i tahtından indirerek III. Tigranes’i tahta çıkardılar. III. Tigranes, Armenia’yı kız kardeşi ve aynı zamanda eşi olan Erato ile beraber yönetti. Bu durumdan hoşnut olmayan Armenia halkı tekrar isyan başlattı. Augustus İ.Ö. 5 yılında tekrar Armenia’nın içişlerine müdahale etme gereksinimi duydu. Augustus, III. Tigranes ve eşi Erato’yu tahttan indirdi ve II. Artavasdes’i tahta çıkardı. Yaklaşık olarak İ.Ö. 2’de II. Artavasdes’in yönetimini istemeyen Armenialılar yeni bir isyan daha çıkardılar⁵⁴. Armenialılar, sadece krala karşı isyan başlatmış olmayıp aynı zamanda Roma’ya karşı da bir nevi isyan başlatmış gibiydiler. Çünkü çok açık bir şekilde Roma’nın kararlarına karşı geliyorlar ve Roma’yı umursamıyorlardı. Fakat Roma’ya karşı tek başına başkaldırmak için oldukça zayıftılar. Bu nedenle Armenialılar, kadim müttefikleri Parthlardan tekrardan yardım istediler. Bu arada, aynı yıl içinde, Parth kralı Phraates ölmüş ve oğlu Phraataces tahta çıkmıştı. Her ne kadar yeni kral

⁵⁰ Dio, *Rhomaika*. LIV. 9.

⁵¹ Augustus, *Res Gestae*. XV. 27.

⁵² Suetonius, *Tiberius*. III. 9.

⁵³ Tacitus, *Annales*. II. 3.2. Ravlinson 1988, 146. Debevoise 1968, 141.

⁵⁴ Ravlinson 1988, 146.

Phraataces'in o dönemde Roma ile bir sıkıntısı olmasa da Armenialıların yardım isteğini ret edemedi. Armenia ile Parthia'nın bu cesur girişimlerinin izahı, onların bu tarihte Augustus'un yaşlı olduğunu bilmeleri ve bu nedenle kendilerine karşı koyabilecek güçten yoksun olduğunu düşünmüş olmalarıyla yapılabilir⁵⁵. Üstelik Augustus'un gelecekte evlatlık olarak halefi yapacağı üvey oğlu Tiberius Nero, Augustus ile arasını açmış, genç yaşına rağmen, Rodos adasında her şeyden elini ayağı çekmiş olarak inzivadaydı⁵⁶. Torunları Gaius ve Lucius ise yaşça küçük ve askeri görev bakımından da tecrübesizdiler.

Phraataces, Armenia'dan gelen yardım isteğine olumlu yanıt verdi ve onun verdiği destek sayesinde güç kazanan Armenia'daki isyancılar, Artavasdes'in Romalı destekçilerinin mücadelesini kırmayı başardılar. Artavasdes'i tahtından indirerek daha önce Augustus'un müdahalesi ile ülkeden kovulan III. Tigranes ve eşi Erato tekrar tahta çıkartıldı (İ.Ö.1)⁵⁷. Böylece Augustus, sorun haline gelen Armenia meselesini sonuçlandırmak için bir kişiyi görevlendirmek zorunda kaldı. Torunlarından Lucius, beklenilmeyen bir anda öldüğü için bu kişi diğer torunu Gaius oldu. Gaius, *proconsul* yetkisi ile İ.Ö. 1 yılında Armenia'ya gönderildi⁵⁸. O tarihlerde Phraataces annesi Musa ile bir evlilik yaparak tahtını garanti altına almıştı. Parthia tahtının yeni kralı Phraataces, babasının Roma ile yaptığı barış anlaşmasını devam ettirmek istiyordu. Bu nedenle Augustus'a elçiler göndererek, söz konusu barışın devam etmesini, aynı zamanda dört kardeşinden bir tanesinin kendisine gönderilmesini istedi. Tahmin edileceği üzere, Armenia konusundan hiç söz etmedi. Augustus için önem arz eden konu ise elbette, kralın hiç söz etmediği Armenia konusuydu. Onun bu taleplerine karşı cevabı ağır oldu. Phraataces'in soylu olmayan bir kadından doğmuş olmasını ima eder bir şekilde, cevabında "kral" olarak hitap etmedi. Öyle ki Phraataces tahtı çok da yasal yollarla elde etmemişti. Augustus, Phraataces'ten krallığından bertaraf etmesini ve Armenia'daki kuvvetlerini geri çekmesini istedi. Üstelik kralın başlıca talebi olan kardeşlerinden birinin gönderilmesi konusunda oldukça isteksiz bir tavır gösterdi⁵⁹.

⁵⁵ Dio, *Rhomaika*. LV. 9.4, 10,18. Tacitus, *Annals*. II. 4. 2.

⁵⁶ Tiberius Nero inzivaya çekildiği vakit, önce Ostia'ya oradan da Campania kıyılarında ilerledi ve daha sonra komutasını yaptığı Armenia seferinden dönerken görüp etkilendiği Rhodos Adasına çekilip mütevazı bir yaşam sürdürdü. O Rhodos Adasına yerleşmeden önce Augustus'un hastalanmış haberini almış buna rağmen Roma'ya hemen dönmemişti. Suetonius, *Tiberius*. III. 10,11.

⁵⁷ Dio, *Rhomaika*. LV. 9.4, 10,18. Tacitus, *Annales*. II. 4. 2.

⁵⁸ Dio, *Rhomaika*. LV. 10. Gaius bu görevinden önce Doğu'da Arabica görevini henüz yeni tamamlamıştı ve o tarihte Syria'da bulunuyordu. F. E. Romer, "Gaius Caesar's Military Diplomacy in the East", *The Johns Hopkins University Press*, 109, 1979, 208.

⁵⁹ Ravlinson 1988, 146, 151.

Phraataces olayın ciddiyetini anlamış olmalı ki, işi fazla yokuşa sürmeden durumu sonuçlandırmaya karar verdi. Zaten Roma'ya karşı savaşın yakın olması Parthia'da kargaşaya sebep olmuştu⁶⁰. Augustus'a yazdığı mektupta ona "kral" olarak hitap etti. Diğer taraftan Gaius'un geliş haberini alınca telaşlanan kral onunla Euphrates (Fırat) üzerindeki tarafsız bir adada görüşme yapmak istedi. Görüşme, İ.S. 2 yılının Eylül ayının sonu ya da Ekim'in başında yapıldı. Euphrates'in doğu kıyısında Parthlar, batı kıyısında Romalılar askeri kamplarını kurmuşlardı. Her iki tarafın ordusu her açıdan donanımlı bir biçimde, eşit koşullar altında gün boyu görüştiler. Görüşmenin devam ettiği gün sayısı ne kadar bilinmiyor. Ancak alınan kararlardan sonra resmi yemekler ve şöenler için iki gün ayrılmıştı. Her iki taraf birer gece birine yemek ikram etti. Euphrates boyunca daha evvel belirlenen sınırın değişmediği anlaşmada, Phraataces, Armenia'nın içişleri ile ilgili konularda müdahil taraf olmayacağına dair söz verdi. Roma da Phraataces'in muhalif kardeşlerini deniz ötesinde muhafaza edecekti.

Gaius, Parthlarla ilişkileri bir anlaşmaya bağladıktan sonra Syria'ya geri döndü. Fakat Armenia'da hala kargaşa devam ediyordu. Gaius, Med kralı Artabazos'un oğlu Ariobarzanes'i Armenia kralı olarak tahta çıkardı. Ancak Roma'ya karşı son yıllarda direniş gösteren Armenialılar, Gaius'un bu isteğine karşı çıktılar. Armenia'da, milliyetçiler ve Roma'ya yakın olanlar, yani Roma adaylarına sıcak bakanlar olarak halk ikiye bölünmüş durumdaydı. Milliyetçilerin liderliğini Addon adlı bir kişi yapıyordu. İlk etapta Parthlardan destek alamayan isyancılar durdurulabilmişti. Ancak Addon'nun eylemlerine devam etmesi, Gaius'un yeni bir sefer kararı almasına neden oldu. Üstelik Parthlarla yapılmış olan en son anlaşmaya göre, Roma, Armenia üzerinde hareket yetkisini kazanmıştı. Gaius için gerekli olan tek şey, kışın çok sert geçtiği Armenia'da baharın gelmesiydi. İlkbaharda ve İ.S. 3 yılının yazında isyancılarla bazı küçük sözleşmeler yapıldı. Ancak Addon'nun karargâh merkezi olan Artagira kenti düşünceye kadar Roma galibiyeti kesinleştirememişti. Addon, Gaius ile özel olarak bir görüşme talebinde bulundu. Romalılar tarafından bu görüşme, Addon'nun teslim olması olarak düşünülmüştü ancak sonuç itibariyle öyle olmadı. Gaius, Addon'nun görüşme talebini kabul etti ve isyancı liderinin kalesi konumundaki Artagira kentinde buluştular. İki tarafın görüşmesinde, Romalılar için önemli olan Euphrates Nehri'nin (Fırat) güvenliği hiç görüşülmedi. Muhtemelen bu ihmâl Gaius'un tecrübesizliğinden ve düşmanına çabuk güvenmesinden kaynaklanıyordu. Gaius'un toyluğunu sadece bu konuda değil aynı zamanda Addon'la görüşmeye giderken hiçbir önlem almamış olmasında da görüyoruz. Muhtemelen Addon tarafından göz atması için Gaius'a bir belge verildi. Tahminen bu belge sözde anlaşma

---

⁶⁰ Romer 1979, 208-210.

metni idi. Gaius belgeyi incelerken temkinsiz haldeydi ve bu yüzden beklenmedik gelen bir kılıç saldırısına engel olamadı ve kılıç darbesiyle yaralandı. Saldırı doğrudan Addon tarafından mı yoksa Addon'un bir taraftarından mı yapıldığı kesin olarak bilinmiyor. Bazı Antik tarihçiler, saldırının Addon'un bizzat kendisi tarafından yapıldığını düşünmelerine rağmen, kesin olan bir kayıt yoktur. Addon bu olay sonrasında hızla kaçmış, ancak karargâhı durumundaki Artagira kentinin düşmesiyle yakalanıp öldürülmüştür. Gaius'un ise aldığı yara ilk müdahaleler sonrasında biraz olsun iyileşme gösterdi, ancak sonradan yarası enfeksiyon kaptı ve İ.S. 4 yılında yaşamı sona erdi. Augustus, Ariobarzanes'in Armenia kralı olarak kalmasını istedi⁶¹. Gaius ile Phraataces arasındaki görüşme, gelecek altmış yıl boyunca yaşanan olaylar için başlıca örnek oldu⁶².

Parthia'da ise tekrardan taht kavgaları başladı. Phraataces'in yönetimini kabul etmeyen Parth soyluları birkaç yıl sonra ona karşı ayaklandılar ve kısa bir süre sonra kralı tahttan indirerek, öldürdüler. Phraataces'in yerine, Orodes adında birini kral olarak ilan ettiler. Ancak kralın değişmesi çözüm olmamıştı. Çünkü yeni kral eskilerini aratmayacak ölçüde zalimdi. Soylular tekrar isyan ettiler ve Orodes de Phraataces ile aynı akıbete uğradı ve yaklaşık İ.S. 6 yılında bir festival ya da av sırasında öldürüldü⁶³. Son olarak Roma'da bulunan dört Parth prensinden en büyüğü olan Vonones'in gönderilmesini istediler. Augustus bu isteği kabul etti ve prensi gönderdi⁶⁴. Vonones küçük yaşta gittiği Roma'da batı kültürü ile büyümüştü. Ülkesine döndüğünde üstelik kral olarak kabul edildiğinde dahi Parth kültürüne uyum sağlayamadı. Artık isyan ederek tahtan kralı indirmeyi bir alışkanlık haline getiren Armenialılar yeni krallarının uyumsuzluğundan dolayı onu da tahtından indirdiler. Yerine Artabanus adında bir kişiyi geçirdiler. Bu durumda Vonones Armenia'ya kaçarak canını kurtardı. Gariptir ki talihi ona tekrar krallık unvanı sundu. Çünkü o tarihte Armenia tahtında kral boşluğu vardı ve Armenialılar Vonones'i kral olarak tahta çıkarmaya karar verdiler. Bu durumdan oldukça rahatsız olan Artabanus⁶⁵ Tiberius Nero'ya elçiler göndererek, Vonones'in krallığını tanımamasını aksi takdirde savaş açacağını söyledi. Vonones⁶⁶ ise gittikçe gerginleşen ortamdan dolayı

⁶¹ Tacitus, *Annales*. I.3.3. Romer 1979, 210-212. Ravlinson 1988, 152.

⁶² Ferguson 2005, 10.

⁶³ Debevoise 1968, 150-151.

⁶⁴ Augustus, *Res Gestae*. XVII.33. Tacitus, *Annales*. II. 2.2.

⁶⁵ Parth Kralı Artabanus, Tiberius Nero'ya yazdığı bir mektupta, onu çok sert eleştirmiş, işlediği suçları, cinayetleri, alçaklığını, ahlaksızlığını yüzüne vurarak olabildiğince çabuk kendisini öldürerek yurttaşlarının duyduğu son derece haklı nefret duygusunu yatıştırmasını öneriyordu. Suetonius, *Tiberius* III. 66.

⁶⁶ Suetonius'a göre, Tiberius Nero, Parth kralı Vonones'in varına yoğuna haince el koyduktan sonra öldürmüştür. Kral Vonones, halkı tarafından ülkesinden kovulunca, çok büyük bir

Armenia'dan Syria'ya sığındı. Parthia ve Armenia'da yaşanan bu taht krizleri sürüp giderken, Roma'da taht değişikliği söz konusuydu. Çünkü Roma'nın ilk imparatoru olan Augustus İ.S. 14 yılında hastalıktan dolayı yaşamını kaybetmişti⁶⁷.

Sonuç

Roma-Parthia-Armenia ilişkilerinin bir anlaşma ile sonuçlandığı İ.Ö. 92 yılından itibaren yaşanan gelişmeler, Roma ve Parthia arasında güç düellosu şeklinde zuhur buldu. Bu süreçte Armenia Krallığı, bulunduğu coğrafya bakımından Roma ve Parthia tarafından sürekli hâkimiyet mücadelesine maruz kalmıştı. Yaşanan gelişmelerin başlangıç tarihi, Armenia kralı Tigranes'in aynı ismi taşıyan oğlu Tigranes'in taht için babasına karşı gelerek Parthlara sığınması ve Parth kralı Phraates'i Armenia'ya saldırmaması konusunda ikna ettiği İ.Ö. 66 yılıdır. Ancak istediği sonucu elde edemeyen genç prens, Romalı komutan Gnaeus Pompeius'a sığındı. Romalılar ve Parthlar arasında zayıf olan siyasi ilişkilerin giderek bozulmasına sebep olan bu olay, bundan böyle Roma'nın da dâhil olduğu taht mücadelelerinin başlangıcı oldu. Gnaeus Pompeius, Armenia'ya doğru düzenlediği seferinde sorun yaşamadı ancak sefer devam ederken Gnaeus Pompeius'un legatusu G. Gabinius, Euphrates'i geçerek Tigris'e (= Dicle) kadar ilerledi. Pompeius, ordusunun önünde Tigranes'e krallık tacı giydirerek, bu kralı Roma'ya bağımlı kral olarak tayin etti. Böylece, İ.Ö. 92 yılında Roma ve Parthia arasında yapılan sınır anlaşması ihlal edilmiş, iki taraf arasında çıkacak olan geleceğin sorunlarının temeli atılmış oldu. Nitekim Pompeius Roma'ya döndükten sonra Parth kralı Phraates, Armenia'ya saldırdı. Roma ve Parthia arasındaki başlayan gerginlik, bu tarihten itibaren Roma Cumhuriyet döneminin liderlerinin gündeminde yer aldı. İ.Ö. 53 yılında Crassus ve İ.Ö. 36 yılında Marcus Antonius'un Parthlara karşı düzenledikleri seferlerde aldıkları malubiyetler Roma'yı oldukça yıpratmış, ancak seferlerle Parthlara karşı alınamayan sonuç, Augustus döneminde diplomasiyle çözüm bulmuştur. Parthların elinde bulunan Roma sancakları ve Romalı esirleri geri almayı başaran Augustus ve oğlu Tiberius Nero, Roma adına önemli bir zafer elde etmiş oldular. Ancak Doğu'da sorunlar Augustus'un bu başarısıyla çözümlenmiş değildi. Romalı komutanların sadakatini kazanmak istedikleri Armenia Krallığı içinde taht mücadeleleri yaşanmasının yanı sıra Parthia da sürekli olarak Armenia Krallığı üzerinde etkin oluyordu. Augustus, Armenia Krallığı üzerindeki Parth etkisini kırmak ve Roma'ya bağlı kalacak bir kral atamak için, Armenia'nın iç meselelerine dâhil oldu. Öyle ki Armenia

---

hazineyle Roma halkının koruyuculuğuna güvenerek Antiokhia'ya sığınmıştı. Suetonius, *Tiberius*, III. 49.

⁶⁷ Ravlinson 1988, 153-154.

Krallığı'nın sadakati Roma için Doğu topraklarının güvenliği anlamındaydı. Armenia Krallığında çıkan yeni taht mücadelelerinde bu nedenle taraf oldu, torunu Gaius'u Armenia sorunu çözmesi için görevlendirdi. Gaius'un ölümü ile son bulan bu sefer Augustus için büyük bir yıkım oldu. Fakat yine de Augustus, savaşı sürdürmeyi değil barışı tercih etti. Böylece Partlar ile Romalılar arasında bir sorun teşkil eden Armenia konusu, Augustus Dönemi'nde Romalılar ve Parthlar arasında bir büyük savaşa neden olmadan Roma'nın istediği yönde çözüldü. Zaman zaman sıkıntılar yaşanmasına rağmen, Armenia, Augustus Dönemi'nde Roma'ya bağımlı bir krallık olarak kaldı. Fakat İ.S. 14 yılında Augustus öldüğü zaman henüz ne Parthia'da ne de Armenia Krallığı'nda yaşanan iç kargaşalar son bulmuştu. Elbette Roma, Doğu'da kaybettiği prestijini tekrar kazandı. Fakat en kayda değer sonuç, Augustus'un Roma'yı yeniden yapılandırmak adına başlattığı reformlarına yönelik idealize ettiği Romalılaştırma politikasında, Roma halkının manevi değerlerine sahip çıkan bir başarı elde etmiş olduğudur.

KAYNAKÇA

- Augustus, *Monumentum Ancyranum*-Ankara Anıtı. (çev. Ç. Dürüşken). Kabalcı Yayınları. İstanbul 2009.
- Debevoise, N.C. *A Political History of Parthia*. Greenwood-New York 1968.
- Cassius Dio, *Historia Romana* (Dio's Roman History, Eng. trans.by E. Cary). New York 1914.
- Eck, W. *Age of Augustus*. Blackwell. Oxford 2007.
- Ferguson, R.J. "Rome and Parthia: Power politics and diplomacy across cultural frontiers". *Centre for East-Weat Cultural and Economic Studies*. Bond University. 12. (2005),1-39.
- Florus, *Epitome of Roman History*. (Eng. transl.by E.S. Forster). Cambridge 1945.
- Kaya, M.K. "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri" *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XIII. (1998), 163-173,
- Kaya, M.K. "Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İ.Ö. 92-İ.S.4). *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XIX/1. (2004), 73-86.
- Keaveney, A. "Roman Treaties with Parthia circa 95-circa 64 B.C." *The American Journal of Philology*. 102/2 (1981),195-212.
- Kurt, M. "M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti'ndeki Yansımaları", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 2, (2011), 1-14.
- Magie, D. *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ*, Princeton 1950.
- Mattern- Parkes, S.P. " The Defeat of Crassus and Just War". *The Classical Association of the Atlantic States*. 96/4. (2003), 387-396.
- Livius, *Periochae* (=Summaries. Ed. A. C. Schlesinger). Loeb. London 1952.
- Iulius Caesar, *Bellum Civile* (=The Civil War, together with the Alexandrian War, The African War and the Spanish War by Other Hands). Penguin Classics. London 1967.
- Justin, Cornelius Nepos and Eutropius. Literally Translated, with Notes and A General Index by the Rev. John Selby Watson. London 1853.
- Plutarkhos, *Marcus Antonius* (çev. M. Özaktürk). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1992.
- Plutarkhos, *Bioi Paralleloi* (Plurach's Lives, transl. by B. Perin). Loeb. London 1932,1961,1967.
- Ravlinson, M.A G. *Altuncu Büyük Doğu Hakanlığı-Parth İlhanlığı*. (çev. S. Ülker). İstanbul 1988.

- Romer, F.E. “Gaius Caesar's Military Diplomacy in the East”. *The Johns Hopkins University Pres.* 109. (1979), 199-214.
- Rose, C.B. “The Parthians in Augustan Rome”. *American Journal of Archaeology.* 109/1. (2005), 21-75.
- Sherwin- White, A.N. “ Ariobarzanes, Mithridates, and Sulla”. *The Classical Association.* 27/1. (1977), 173-183.
- Suetonius, *Oniki Caesarın Yaşanı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 2008.
- Strabon, *Geographika* (Coğrafya XII-XIII-XIV çev. A. Pekman). Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 2000.
- Strabon, *Geographika.* (The Geography of Strabo, transl. by H.L. Jones). Loeb. London.1960.
- Tacitus, *Annales* (transl.by A.J. Woodman). Cambridge 2004.
- Taşdöner, K. “Romalı Triumvir Marcus Antonius’un Anadolu’da Siyasi Düzenlemeleri”, D.T.C.F., *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 31. Sayı.51. (2012). s.209-236.
- Velleius Paterculus, *Historia Romana* (ed. J.S.Watson). New York 1888.